

КОРСАКІАНА

УДК 821.161.2(477.82)'06.09:7.04Корсак+821(100=161.2).09(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.spec.01>

ОБРАЗ ВАСИЛЯ ЄРОШЕНКА В ОСВІТЛЕННІ ІВАНА КОРСАКА

Данилюк Ніна,

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-7373-2902

У статті розглянуто художній образ Василя Єрошенка, створений у нарисі «Василь Якович. Класик японський», вміщеному в книзі художньо-документальних оповідань відомого українського письменника і журналіста Івана Корсака «Імена твої, Україно» (Луцьк, 2007). Автор зумів адекватно змалювати постать маловідомого нині письменника-гуманіста, тифлопедагога, поліглота, есперантиста В. Єрошенка, який мав українське коріння по батьківській лінії. Він писав прозу, поезію і публіцистику японською, російською, українською мовами та есперанто, добре знав англійську, японську, китайську, туркменську та інші мови. Незважаючи на сліпоту, Василь Якович побував в Англії, Німеччині, Бельгії, Індії, Бірмі, Таїланді, Китаї, Японії, Туркменістані, Фінляндії, на Чукотці, наприкінці життя повернувся додому, помер і похований на батьківщині – у слободі Обухівка на Білгородщині (тепер знаходиться на території Росії). Завдяки художньому прийому – спогадам приреченої людини – волинському авторові вдалося у стилій формі подати основні факти з життя митця, створити майстерний художній образ. Документи (відгуки, уривки з передмови до перекладів, газетні рецензії, спогади) сприяли унаочненню белетристично опрацьованого матеріалу, його достовірності та переконливості. Для посилення образу авторка статті використала приклади-ілюстрації, взяті з кількох текстів «Чукотських оповідань» В. Єрошенка – «Чукотська ідилія», «Чукотська легенда» і «Шахова триходівка». Вони засвідчують гуманістичні погляди письменника, любов і повагу до народів Півночі, що жили в гармонії з Матір'ю-Тундрою, та засуджують утручання чужинців-росіян із фальшивою комуністичною ідеологією, які призводять до руйнації віками усталених традицій у природі та в суспільному житті.

Ключові слова: художній образ, художньо-документальне оповідання, нарис, письменник, журналіст, Іван Корсак, Василь Єрошенко.

Danylyuk Nina. The Image of Vasyl Yeroshenko Represented by Ivan Korsak

The article deals with the literary image of Vasyl Yeroshenko, created in the essay «Vasyl Yakovych. A Japanese classic» that is a part of the collection of the fiction and documentary stories «Your Names, Ukraine» (Luts'k, 2007), written by a famous Volynian writer and journalist Ivan Korsak. The author managed to describe a figure of the prominent writer and humanist of the first part of the 20th century V. Yeroshenko. Yeroshenko was a visual impairment specialist, polyglot, Esperanto speaker and had Ukrainian roots on his father's side. He wrote prose, poetry, and journalistic works in Japanese, Russian, Ukrainian, and Esperanto. At the same time he had a good command of English, Chinese, Turcoman and other languages. In spite of being blind, Vasyl Yakovych visited England, Germany, Belgium, India, Thailand, Burma, China, Japan, Turkmenistan, Finland, and Chukchi Peninsula. At the end of his life he returned home where he died and was buried in the sloboda of Obykhivka (now it is a part of Russia). By applying a stylistic device – recollections of a person who was to have died in the snows of tundra, a Volynian author managed to present concisely the main facts from the life of the master and create his artistic literary image. Documents (reviews, extracts from the prefaces to the translations, newspapers comments, and reminiscences) enhanced the vividness of the fictionally presented material, providing its factuality and persuasion. In order to strengthen the image of the master, the author of this article used the examples and illustrations from some «Chukotka's Tales» («Чукотські оповідання») – «Chukotka's idylls» («Чукотська ідилія»), «Chukotka's legend» («Чукотська легенда»), and «Chess threemover» («Шахова триходівка»), translated from the Esperanto language. They prove the humanistic views of V. Yeroshenko, his love and respect to the peoples of the North, who lived in the harmony with the Mather-Tundra. His works condemn the foreign intrusion of the Russians with their false communistic ideology that caused the destruction of the well-established old traditions in the nature and community life.

Key words: artistic image, a fictional documentary story, essay, writer, journalist, Ivan Korsak, Vasyl Yeroshenko.

Іван Феодосійович Корсак – відомий український письменник і журналіст, автор багатьох романів, повістей та оповідань, лауреат премій імені В'ячеслава Чорновола (за книгу «Гетьманич Орлик», 2007), Агатангела Кримського («Імена твої, Україно», 2008), Міжнародної літературної премії імені Гоголя («Тріумф», 2008) та ін. Він доклав багато зусиль, щоб повернути Україні знакові імена, які набули світової слави, але лишаяються недостатньо відомими на Батьківщині: королів Юрія I та Юрія II, князя

Ростислава Михайловича та його доньки Кунігунди (першої поетеси Європи), норвезького короля Олафа Спокійного (внука Ярослава Мудрого), поета і народного оборонця Данила Братковського, італійського професора Джорджо да Леополі (Юрія Дрогобича), музиканта і керівника хорової капели Дмитра Бортнянського, письменника і військового діяча Михайла Чайковського, митрополита Арсенія Мацієвича, генерал-хорунжого військ УНР Павла Пашевського, французького фізика Жоржа Шарпака (Георгія Харпака), російського математика Михайла Остроградського та ін. Серед когорти цих імен знаходиться також Василь Єрошенко, якому присвячено окрему розвідку «Василь Якович. Класик японський» у книзі художньо-документальних оповідань І. Корсака «Імена твої, Україно» (Луцьк, 2007) [3]. У передмові до видання Є. Сверстюк писав: «Книжка відомого літератора з Волині Івана Корсака повертає нас обличчям до постатей української історії і культури, замовчуваних або забутих» [3, с. 7–8].

Василь Якович Єрошенко (народився 31.12.1889 за старим стилем / 12.01.1890 за новим – помер 23.12.1952) – письменник, етнограф, тифлопедагог, музикант, поліглот, есперантист. Він знав англійську, японську, китайську, туркменську та інші мови, писав прозу, поезію і публіцистику японською, російською, українською мовами та есперанто. Українець за походженням по батьковій лінії, син заможного селянина зі Слобожанщини (зі слободи Обухівка, тепер знаходиться в Білгородській області Російської Федерації), він побував в Англії, Німеччині, Бельгії, Індії, Бірмі, Таїланді, Китаї, Японії, Туркменістані, Фінляндії, на Чукотці, але наприкінці життя повернувся додому, помер і похований на батьківщині. Постать цієї сліпої людини (через хворобу втратив зір у чотири роки) привертала увагу дослідників своїм неординарним життєписом, знанням іноземних мов і культур (Н. Андріанова-Гордієнко, Р. Белоусов, В. Лазарєв, А. Поляковський, В. Рогов, Р. Смілка, О. Харьковський та ін.). Інформація про В. Єрошенка міститься в багатьох виданнях: а) українських: «Українська літературна енциклопедія» в 3-х т. (том 2, 1990), «Енциклопедія української діаспори» в 7 т. (том 4, 1995), «Енциклопедія історії України» (2005), «100 найвідоміших українців» (2005) та ін.; б) закордонних: «Літературная энциклопедия русского зарубежья 1918–1940. Писатели русского зарубежья» (1997), у довідниках японською мовою та есперанто, у Вікіпедії дванадцятьма мовами. Проте здебільшого це повторювані факти, оскільки докладної біографії, а також повного видання творів письменника ще немає. Відомостей про Єрошенка обмаль, тому що два його архіви було знищено в Туркменії, архів і книги, які заповів Старооскольській бібліотеці для сліпих, спалено після смерті. Ця особистість не вписувалася в рамки «крадянської людини», тому що належала світу, отож у ті часи не переймалися її спадщиною та всіляко замовчували. Однак на Сході письменник-гуманіст отримав визнання, його шанують за великий внесок у дитячу японську літературу і в китайську культуру. Кілька зібрань творів японською мовою й есперанто вийшло в Японії (1969, 1974, 1993, 1995, 2015 та ін.), чимало окремих книг китайською мовою та есперанто опубліковано в Китаї. На честь 100-літнього ювілею 1990 рік було проголошено ЮНЕСКО роком Василя Єрошенка (тоді ж було засновано літературно-меморіальний музей у с. Обухівці на місці батьківської хати). Саме завдяки закордонним виданням побачили світ книги В. Єрошенка російською, українською мовами й есперанто: «Сердце орла» (Белгород, 1962), «Квітка справедливості» (Київ, 1969), «Избранное» (Москва, 1977), «Казки та легенди» (Київ, 2004, 2006), «Fabeloj kaj legendoj» (Київ, 2007) та ін. Незважаючи на цей перелік, широкому загалу постать Василя Єрошенка мало відома, тому й привернула увагу Івана Корсака.

Оповідання про В. Єрошенка починається з епізоду про перебування на Чукотці (1929 р., там ветеринаром працював його брат), коли герой їхав до хворого чукчі, але собака упряжка відв'язалася: «А далі почалося повільне і невідворотне замерзання, хоч як не кутався він у хутрянний одяг, могильний подих вічної мерзлоти ставав усе відчутнішим» [3, с. 143]. Через спогади у передсмертний час зображено найважливіші віхи життя: втрата зору в дитинстві (тут наведено поширену версію: «п'яний російський піп упустив немовля в крижану купіль» [с. 144]; насправді – це наслідок важкого перебігу кору. – Н. Д.), зустріч із сестрою Льва Толстого Анною Шараповою, яка допомогла поїхати юнакові навчатися в Лондон і зацікавила міжнародною мовою есперанто (вона була не сестрою, а родичкою Павла Бірюкова – секретаря й біографа Льва Толстого. – Н. Д.). Він згадує Японію, вихід першого твору японською мовою «Оповідання паперового ліхтарика» (1916), популярні журнали того часу, в яких були опубліковані тексти, виступи з лекціями в Токійському університеті, дискусію про цінності Сходу і Заходу з Рабіндранатом Тагором, поїздки до Таїланду, Бірми, Індії, повернення в Японію і появу найкращих робіт, портрет художника Накамуре Цуне (1920 р., знаходиться в Токійському музеї сучасного мистецтва. – Н. Д.), переклади його творів видатним китайським класиком Лу Сінем, що охоплюють цілий том двадцятитомника, викладання в Пекінському університеті... [3]. Образно змальовано сцену порятунку завдяки собаці Аміго (мовою есперанто Amigo (звучить: Аміго) – друг. – Н. Д.): «У ту ж мить кігтяста лапа гребнула останній сніг і торкнулася його руки. «Аміго!» – неймовірна думка струмом

пробігла вихолонулим тілом. Мов зачувши цю думку, ватажок собачої упряжки Аміго пробив останній сніг до людини і, лизнувши руку, тихо і втішено заскавучав» [3, с. 146]. У кінці тексту йдеться про такі події з життя Єрошенка: робота вчителем у Туркменістані, створення абетки для незрячих дітей, постановка концертів з українських пісень, опери М. Лисенка «Коза-Дереза» для українських переселенців у с. Моргунівка.

Цінними є додатки до книги «Імена твої, Україно», названі «Замість приміток. Наша минувшина очима різного люду» [3, с. 185–299], що займають більше третини обсягу видання. Тут вміщено цитати із закордонних джерел мовою оригіналу та перекладені українською. Така незвична структура засвідчує професійну потребу автора-журналіста документально засвідчувати представлену інформацію. До розповіді про Василя Яковича додано низку спогадів про нього, відомостей із біографії та фактів про увічнення пам'яті письменника («Японський класик Василь Єрошенко» [4]). Зокрема, це згадка про те, що 1914 р. члени мистецької групи «Яра» Вірліяна Ткач, Ванда Фіппс і Ватокуки Уенно поставили виставу «Сліпий зір» про В. Єрошенка (зауважимо, що перші дві мисткині в 90-ті роки ХХ ст. переклали для сценічного втілення англійською мовою «Лісову пісню» Лесі Українки. – Н. Д. [5, с. 9, 28]). Орім того, це міркування Девіда Поулсона про вплив російської революції на долю сліпого письменника, цитати з передмови китайського класика Лу Сіня, а також японки Йошімури Наохайро про віхи життя Василя Єрошенка. На жаль, усі матеріали здебільшого перекладено з англійської мови і майже не використано джерел мовою есперанто, які б додали багато нових рис до постаті митця, до розуміння витоків його символізму та гомаранізму (вчення про право на волю та рівність усіх людей планети незалежно від походження, раси, релігії, соціального стану). І. Корсак навів слова Лу Сіня, який у передмові до казок, перекладених китайською мовою, писав: «Я зрозумів трагедію людини, котра мріє, щоб люди любили один одного, але не може здійснити свою мрію. І мені відкрилася його наївна, прекрасна і разом із тим реальна мрія. Можливо, ця мрія – вуаль, що приховує трагедію художника?» [4, с. 290].

Варто зазначити, що вже видано кілька творів із «Чукотських оповідань» В. Єрошенка, про які згадано в нарисі І. Корсака. Перекладені українською мовою завдяки есперанто лише в часи незалежності, вони допомагають глибше окреслити постать і філософсько-етичні погляди цієї людини-гуманіста, з'ясувати, наскільки він проникся життям і долею аборигенів. Зокрема, нарис «Чукотська ідилія» стилізовано під розповідь чукчі, у якого море забрало човна. Це своєрідний діалог маленької людини і могутнього моря, в якому вони досягають порозуміння: «Замислилося море. Довго-довго думало воно, нарешті озвалося: – Так, так, людину, здається, цього разу ти мовиш правду <...> Я, море, безмежно багате, ти ж, людина, бідна. Справді, навіщо мені твій байдачисько? Хлюпнуло море – і сталося диво. Так, так, сталося диво дивнес. Великий зміг стати добрим, сильний – не жорстоким, багатий – не жадібним. Пристала моя байдара до берега й ніби шепоче мені: «Ітті! (Привіт!)» [1, с. 64]. У нарисі «Чукотська легенда» зображено гармонійне співіснування людини і природи: «Я лежу біля моря, поруч спить мій Колима-пес. На морі куняє моя байдарка. Зверху над нами – блакитне небо, під нами – різнобарвне каміння, перед нами – море, яке неможливо перепливсти, поза нами – Тундра, яку неможливо перейти» [1, с. 95]. Однак цю ідилію перериває постріл чужинця, який прагне крові птаха (без крові не живуть люди): «Над морем тієї ж миті почувся переляканий крик качок, із великим лементом знялися гагари, сумно заплакала морська чайка, неподалік закаркав ворон» [1, с. 96]. Найбільш яскраво порушення гармонії в природі та суспільному житті зображено в новелі «Шахова триходівка». У відгуку про твір авторка цих рядків писала: «Переклад її був неможливий у радянські часи, тому що вона має виразний політичний підтекст. Однак новела заслуговує на оприлюднення з кількох причин. Із мовного погляду – це високохудожній твір, який засвідчує майстерність письменника. Разом із тим це твір антикомуністичний, що засуджує комунізм і комуністів та їхні злочини проти людяності. І це твір високогуманістичний, який возвеличує мудру Людину, що живе за законами Матері-Тундри-Природи» [2, с. 60].

Зауважимо, що на початку ХХІ ст. було багато зроблено для вивчення творчої спадщини письменника. У 2002 р. створено міжнародну науково-дослідну групу вчених з України, Росії, Японії, Китаю, США «Василь Єрошенко та його доба» (керівник Ю. Патлань), члени якої на основі архівних джерел опублікували понад 300 статей, зробили низку перекладів [6; 7]. У 2007 р. в Києві засновано Благодійний фонд імені Василя Єрошенка «Есперо» («Надія») (президент Є. Ковтонюк, директор О. Кулакова), який видав мовою есперанто книги «Fabeloj kaj legendoj» («Казки та легенди», Київ, 2007), паралельно українською мовою та есперанто – «Ruĝa floro. Червона квітка» (Київ, 2015), «Шахова триходівка. La trimova ŝakproblemo» (Луцьк, 2019). Кілька творів письменника вміщено в хрестоматії з літератури рідного краю «Слобожанська хвиля» (Донецьк, 2005). Вийшли книги збільшеним шрифтом і за системою Брайля для незрячих: «Казки. Орлині душі», «Казки. Вузька клітка» (Харків, 2016), «Очі сліпих» у трьох книгах (Харків, 2018), «Цветок совершенства» (Харків, 2019).

Отже, Іван Корсак у нарисі «Василь Якович. Класик японський», що увійшов до книги «Імена твої, Україно» (Луцьк, 2007), зумів виразно змалювати постать письменника-гуманіста Василя Єрошенка. Завдяки художньому прийому – спогадам приреченої людини – йому вдалося у стислій формі подати основні факти з життя сліпого митця, створити майстерний художній образ. Документи (відгуки, уривки з передмови до перекладів, газетні рецензії, спогади) сприяли унаочненню белетристично опрацьованого матеріалу, його достовірності та переконливості.

Література:

1. Єрошенко В. Казки та легенди. Київ : Видавець Карпенко В.М., 2004. 98 с.
2. Єрошенко В. Шахова триходівка / упор. В. Паюк. Луцьк : Терен, 2019. 68 с. Erošenko V. La trimova šakproblemo / komr. kaj red. V. Pajuk. Lucjk : Teren, 2019. 68 p.
3. Корсак І. Василь Якович. Класик японський. *Імена твої, Україно: художньо-документальні оповідання*. Луцьк : Твердиня, 2007. С. 143–147.
4. Корсак І. Японський класик Василь Єрошенко. *Імена твої, Україно: художньо-документальні оповідання*. Луцьк : Твердиня, 2007. С. 290–294.
5. Леся Українка у світі перекладу (вибрані переклади європейськими та східними мовами) : навчальний посібник / укл.: А.М. Архангельська, О.М. Белих, А.В. Біднюк та ін. ; упоряд. і відп. ред. Н.О. Данилюк ; 2-е вид., випр. і доп. Київ : Кондор, 2021. 355 с.
6. Патлань Ю. Письменник Василь Єрошенко – засновник Японської асоціації есперантистів. *Prostir museum*. 2014. 19 листопада. URL : <http://prostir.museum/ua/post/33785>.
7. Патлань Ю. Роль перекладів Лу Сіня у вивченні та виданні творів Василя Єрошенка в СРСР та на пострадянському просторі (до 125-річчя до дня народження В.Я. Єрошенка). *Китаєзнавчі дослідження*. 2015. № 4. С. 144–159.